

Kitap İncelemesi

'Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet' Roksana Bahramitash ve Hadi Salehi Esfahani

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da cinsiyet çalışmalarının toplumdaki güç ilişkileriyle yan yana tanımlandığı *Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet*, bölgedeki otoriter neoliberalizmin sonuçlarından biri olarak cinsiyet çalışmalarının son yıllardaki yükselişini incelemektedir.

Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet, cinsiyet çalışmaları alanında farklı ülkeleri konu alan altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmada dört farklı vaka sunulmuştur. Vakaların ilki, Tunus ve Mısır'da neoliberal politikaların toplumsal sonuçlarını konu almaktadır. Çalışmada, yönetime güvensizlik ve olumsuz ekonomik şartların etkili olduğu Arap Baharı sonuç olarak gösterilmiş, izlenen neoliberal ekonomik uygulamalarının neden ekonomik büyümeyle değil ayaklanmalarla sonuçlandığına dikkat çekilmiştir.

Devletin değil, piyasa koşullarının baskın olmasını savunan neoliberal ekonomi modeli, nüfusun büyük bir kısmını oluşturan kadınların iş gücüne katılımını destekler. Ancak Ortadoğu ve Kuzey Afrika bu alanda dünya sıralamasında alt sıralarda yer almaktadır. Araştırma konusu olarak, bölge ülkelerinde, sahibi kadın olan ve ağırlıklı olarak kadın çalışanların yer aldığı küçük, orta ve büyük işletmeler seçilmiş, elde edilen veriler istatistikler ülkenin iktisadi geçmişi ile birlikte açıklanmıştır. Ayrıca, Kuzey Afrika'nın ortak sosyal veekonomik dinamikleri, yapısal engeller ve kadınların bu bölgede iş gücüne katılımının nitelikli bir şekilde artmasına yönelik öneriler sunulmuştur. *Kuzey*

Gün Ünal

Araştırma Asistanı, ORSAM
Kuzey Afrika Çalışmaları

Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet, neoliberal politikaların ODKA toplumlarındaki çalışan kadınların kişisel gelişimlerine, ekonomik bağımsızlık arayışlarına ve ülkenin ekonomik büyümesine katkılarına değinmekte ve ekonomi politikaların kadın nüfusun iş alanı üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya çıkarmaktadır.

Ekonomi politikalarının nesnel bir şekilde kadın veya erkek her bireyi, ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde role sahip iş gücü kaynağı olarak kabul etmesi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki topluluklarda kadına atfedilen rolle çatışma yaratmaktadır. Örneğin, bölgede kadınlarının eğitim düzeyindeki artışa rağmen, toplumun geleneksel kesimince desteklenen ev ve aileyle ilgilenme rolü ekonomik bağımsızlığa kıyasla ön planda tutulabilmektedir. Bu konuya eğilen bölümde, kadın nüfusu içerisindeki sosyokültürel dinamiklerine ve imkanlara, ayrıca iş gücüne katılmak isteyen kadınları gerekli niteliklere sahip olmasına rağmen çalışmayı tercih etmemeye yönelten yapısal sorunlara dikkat çekilmiştir.

Ekonomide devletin değil piyasa koşullarının baskın olmasını savunan neoliberal ekonomik politikalar çerçevesinde, dış ticaret gibi alanlarda kısmi bir serbestleştirme gerçekleşirken, Tunus ve Mısır'da ekonomik uygulamaların yalnızca yönetime yakın bir zümreye maddi kazanç ve siyasi güç kazandırması, toplumda işsizlik ve enflasyonun artmaya devam etmesi gerekçe gösterilmektedir. Ekonomik iyileşmenin dünya cinsiyet eşitliği endeksi gibi beşerî kalkınmaya işaret eden önemli göstergelere yansımadağı gözlemlenmiştir. Sosyoekonomik göstergelerin toplumsal bir iyileşmeye yol açmaması, şeffaflıktan, toplumun denetiminden yoksun, dışa bağımlı, iç ekonomik aktörleri soyutlayan, işlevsizliğe yatkın ekonomik politikalar devlete olan güvensizliği pekiştirmiştir. Kitapta, iki ülkenin tüm iç etkenleri dışında, ekonomik modellerin geliştirildikleri yapıdan çok farklı dinamiklere sahip otokratik ülkelerde uygulanması ayrıca eleştirilmiş, diğer yandan, bölgede cinsiyet çalışmalarının artmasına zemin hazırladığı öne sürülmüştür. Kitapta yer alan vakaların ana argümanlarından biri, otokratik rejimlerde neoliberal politikaların uygulanmasının Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da insani gelişim odaklı toplumsal gelişmelerle desteklenmemesi olmuştur. Tunus dışında gelişmiş sendikalaşma bulunmayan bölgede, çalışan hakları ve sosyal güvence, bireyin sosyal ve ekonomik haklarının hukuk sistemi tarafından korunması yetersizdir. Bireysel hak ve özgürlüklerin esnetildiği otokratik rejimler ve uygulanan ekonomi politikaları, siyasi ve maddi gücü belirli bir kesimde yoğunlaştırmakta, yönetimde usulsüzlüğü ve yolsuzluğu artırmaktadır.

Kitaptaki ikinci vaka, Arap Baharı'nda etkili olan genç nüfusun eğitim dinamiklerini ele almaktadır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde eğitim düzeyi, işsizlik ve diğer sosyal etkenleri ilişkilendiren bölüm, bölgenin ekonomik tarihçesine değinmekte ve mevcut işsiz nüfusun diğer nesillerden farklı

olarak karşı karşıya kaldığı koşulları açıklamaktadır. *Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet*, bölgedeki sosyoekonomik koşulların daha iyi olduğu 1980'lerdeki nüfus artışını izleyen süreçte, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ekonomilerini sarsan 2000'li yılların ekonomi krizlerine ve her ülkeyi farklı ölçekte etkilemiş olan Arap Baharı'nın getirdiği radikal değişikliklere değinmektedir. Ayrıca bu bölümde, eğitime katılımın tüm bölgede yaygın olduğu, hatta yüksek öğrenim oranının arttığı kaydedilirken, ezbere ve teorik eğitimin uygulamalı alanlar için özellikle kadınların nitelikli işler bulmasını zorlaştırdığı öne sürülmüştür. Üniversite mezunu gençlerin, eğitim düzeyi ve donanımlarına yönelik özel sektörde iş bulamaması ve çok az sayıda personel alan kamu sektörüne yönelmesi, beraberinde işsizliği artırmaktadır. Çalışmanın bu bölümü, eğitimlerini tamamlayıp, iş bulamayan gençlerin muzdarip olduğu sosyoekonomik koşulların devlete duyulan güvensizliği pekiştirdiğinin ve düzensiz göçe teşvik edici olabildiğinin altını çizmiştir. Bu dinamikler, işsiz genç nüfusun resmi iş olanakların kısıtlı olduğu dönemde, sosyal güvenlik imkanları olmayan, düşük ücretli iş alanlarına yöneltebilmektedir. Arap Baharı sonrası Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya göçün başlamasıyla birlikte, kayıt dışı göçmen olarak ülkede bulunan nüfus bölgede düşük maliyetli iş gücünü artmıştır.

Kitaptaki üçüncü vakada, kadın nüfusun yoğun olarak iş gücüne katıldığı örneklerle yer verilmiştir. Çalışanlarının büyük bir kısmının kadın olduğu ve kadın işletmecilerin bulunduğu Fas tekstil sektörü üzerine yapılan araştırma, çalışma şartlarının sektördeki kadın çalışanların sosyoekonomik koşullarının iyileştirmedeğine işaret etmiştir. Bu bölümde, görünenin aksine, kadınların iş gücüne katılımının yüksek olduğu bir alanın koşulları nedeniyle bireysel ve profesyonel gelişim, ekonomik bağımsızlık ve refah artışı yerine olumsuz ve düşük ücretli çalışma şartları, kadın nüfusun tekstile yönelmesinin geleneksel rolünü pekiştiren algıdan bahsedilmektedir. Bu bölümde ev ve ailenin bakımını üstlenen, iş gücüne katılabilecek fiziksel nitelikteki kadın nüfusun, kadına atfedilen toplumsal rolü destekleyen bazı sosyal politikaların doğurduğu zorluklar sonucu, çalışmayı tercih etmemelerine değinilmiştir. Bu gerekçeler arasında bir erkeğe kıyasla aynı çalışma koşullarında daha az ücret almaları, aile içinde dengesiz bir şekilde dağılan sorumlulukları yerine getirmeyi zorlaştıran çalışma koşulları ve saatleri öne sürülmüştür.

Kadınların sahibi olduğu küçük, orta ve büyük işletmelerin bir analizini yapan dördüncü bölümde Türkiye konu alınmıştır. Bu bölümde, altyapı olarak bölgedeki çoğu ülkeden daha iyi durumda olmasına rağmen, Türkiye'de kadınların iş hayatında potansiyelin oldukça altında temsil edildiğine değinilmiştir. Ayrıca, bu alanların diğer kadınları çalışma hayatına dahil olma konusunda cesaretlendirmedeğii öne sürülmüştür. Bu çalışmaya göre, KOBİ'lerin

başında bulunan kadınlar oldukça küçük bir topluluğu temsil etmekte, bu girişimlerin büyük bir kısmı tekstil, yemek yapma, dikiş dikme, el sanatları gibi kadına yönelik geleneksel bir bakış açısını desteklemektedir. Son olarak, çalışmanın bulgularına göre, sosyal eşitsizliklerin yol açtığı, kadınları iş gücüne katılmaktan zorunlu ya da tercihi olarak alıkoyan dinamikler karşısında Kadın KOBİ girişimlerinin daha fazla kadın istihdam etme ve finansal başarı elde etme açısından beklentinin altında kaldığı vurgulanmıştır.

Son bölümde, bazı Kuzey Afrika ülkelerinde, dini bir temele oturmaksızın başvurulmuş teamüllere ve evrensel temel hak ve özgürlükleri kadın vatandaşlar için kısıtlayan uygulamalara yer verilmektedir. Bu teamüllerden biri olarak, kadın ve erkeğin mirastan farklı pay alması olarak gösterilmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki neredeyse tüm ülkelerin karma bir yasa sistemi uyguladığına dikkat çeken bölümde, bu hukuki eşitsizliği yalnızca sosyal ve ekonomik haklarla sınırlı tutmayı, mülkiyet hakkının kadın işletmecilerin finansal güvenilirliği için elzem olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada, medeni hukuk kapsamında varlıklı eşleri olan evli kadınlar, bekar kadınlara göre girişimcilik faaliyetlerinde daha avantajlı konumdadır ve ekonomik özgürlük bağlamında çelişkili bir noktada kalmaktadır.

Kuzey Afrika'da cinsiyet çalışmalarını meşgul eden konular arasında kadınlara verilen eğitime kadına atfedilen geleneksel rolden ötürü yeterince önem verilmemesi ve bu eğitimin uygulamalı alanlarda yetersiz kalması, finansal kaynaklara erişimde engeller, mülkiyet hakkına yönelik eşitliğe aykırı uygulamalar ve yetersiz ekonomik altyapı yer almaktadır. *Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet* cinsiyet eşitsizliğini bir tür sosyal eşitsizlikle bağdaştırıp iktisadi süreçlerle birlikte yorumlamakta, neoliberal politikaların kadınların aleyhinde olduğunu savunmaktadır. *Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet*, neoliberal politikaların içinde bulunduğu tüm sosyokültürel bağlamı göz ardı ederek bir rol verdiği kadının, kendisini dezavantajlı bir konumda bırakan bir kültürel yapı ve ekonomik düzenle karşı karşıya kaldığını öne sürmektedir.

Kuzey Afrika'da Siyasi ve Sosyoekonomik Değişim: Cinsiyet, yalnızca toplumsal yapı içerisinde cinsiyetlere dağıtılan ekonomik ve sosyal rolleri, sisteme dönüştürdüğü güç ilişkilerini ve sonuçlarını eleştirmemektedir. Bu çalışmada, kadının iş gücüne katılımındaki tüm insani ve kültürel boyutu göz ardı eden, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki toplumlara uygulanan ithal ve toplumsal dinamiklere meydan okuyan neoliberal ekonomik politikanın, ekonomi ve güç ilişkilerinde yeterince temsil edilmeyen kadına daha çok yer açarken, bu potansiyeli ulaşılmaz kılan sistematik hukuki, sosyal, siyasi ve ekonomik engelleri açığa çıkardığına dikkat çekmektedir.